

Ελένη Ανδριάκαινα,
*Πέραν του θετικισμού και του μεταμοντερνισμού:
δοκίμια στην ιστορική κοινωνιολογία*

*

Opportuna, Πάτρα 2009, 334 σ.

Το βιβλίο με τον βαρύ και επιβλητικό τίτλο οφείλει πολλά –σύμφωνα με τις προλογικές ευχαριστίες της συγγραφέως– στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου και τις συναντήσεις του περιοδικού *δοκιμές, Επιθεώρηση Κοινωνικών Σπουδών*. Τονίζεται ιδιαίτερα η σημασία του ακαδημαϊκού διαλόγου, φαντάζομαι σε αντιδιαστολή με την αποκλειστική από καθ' έδρας διδασκαλία που συνήθως είναι στατική και αφ' υψηλού.

Ο τόμος αποτελείται από έξι δοκίμια που ενέχουν θέση κεφαλαίων: «Ιστοριογραφία και πολιτική. Το παρόν κυριαρχεί στο παρελθόν», «Αξιολογική ουδετερότητα και

στράτευση. Διλήμματα της σύγχρονης διανόησης», «Η μεταμοντέρνα πρόκληση: αναίρεση ή η άλλη όψη του θετικισμού;», «Ιστοριογραφία και ιστορίες. Τρόποι προσέγγισης των ιστορικών τεκμηρίων», «Ποιητική της ιστορίας: η 'πρόκληση' του Hayden White», «Για μια αναστοχαστική ιστοριογραφία: κριτική προσέγγιση του Hayden White». Λέξεις-κλειδιά είναι η ιστοριογραφία, ο θετικισμός και ο μεταμοντερνισμός. Η θέση και ο ρόλος του ιστορικού, αναδρομές στην χρήση των πηγών και τις στάσεις των ιστορικών απέναντι στο αντικείμενό τους, η κατανόηση του παρελθόντος, η διαδρομή των ερμηνειών, τα κριτήρια και ο έλεγχος της εγκυρότητας του έργου, το «ιστοριογραφικό πλαίσιο ανα-

φοράς», οι μετατοπίσεις και διευρύνσεις στα ερευνητικά πεδία και τις κοινωνικές ομάδες συζητούνται στα κείμενα. Παρουσιάζονται απόψεις σύγχρονων Ελλήνων και ξένων ιστορικών πάνω σε θεωρητικά ζητήματα και παρεμβάλλονται παραθέματα, δείγματα του λόγου τους.

Τα δύο τελευταία δοκίμια είναι αφιερωμένα στον Hayden White και καλύπτουν την μισή έκταση του βιβλίου. Η συγγραφέας έχει επιλέξει να προσεγγίσει το έργο του H. White γιατί αισθάνεται «συγγένεια» και επηρεάζεται από αυτόν με πολλούς τρόπους. Για παράδειγμα, υφολογικά, θέτει σειρά ερωτημάτων που απευθύνει στον αναγνώστη προτού τα απαντήσει. Εάν η μεταϊστορία είναι το μονοπάτι πέρα από τα σωσμένα κείμενα ιστορίας και πολιτισμού, προς έναν κόσμο απελευθερωμένο από την σκλαβιά των στερεότυπων, των ιστορικών ανακριβειών και των ανεπιβεβαίωτων πεποιθήσεων, ο Hayden White εισήγαγε την συνάρτηση ιστοριογραφίας και λογοτεχνίας. Η αφηγηματικότητα και η φαντασία πήραν αξία και δημιούργησαν νέα επίπεδα, συνθέσεις και πολυπλοκότητες.

Στην δεύτερη σελίδα της εισαγωγής του στο περίφημο βιβλίο του *Metahistory*, *Η ιστορική φαντασία του 19ου αιώνα στην Ευρώπη* που κυκλοφόρησε

για πρώτη φορά το 1973, ο Hayden White έγραφε ότι επεδίωκε να δώσει μια νέα προοπτική στην τρέχουσα συζήτηση για την φύση και την λειτουργία της ιστορικής γνώσης, μέσα από μια ανάλυση, μία βαθιά τομή της ιστορικής φαντασίας του 19ου αιώνα της Ευρώπης. Βιβλίο που, παρ' όλη την καθοριστική του παρέμβαση στην σύγχρονή μας θεωρία της Ιστορίας και της μεθολογίας της και τον διάλογο που προκάλεσε, παραμένει αμετάφραστο στην ελληνική γλώσσα έως τις ημέρες μας, κοντά σαράντα χρόνια αργότερα από την πρώτη του κυκλοφορία, αν και ο ίδιος ο Hayden White δεν είναι άγνωστος στο ελληνικό κοινό. Την μεταφρασμένη σκέψη του H. White, πρωτοσυναντάμε στα ελληνικά στην έκδοση με τίτλο *Διανοητική ιστορία: όψεις μιας σύγχρονης συζήτησης*. Περιλαμβάνει κείμενα του Γάλλου Roger Chartier, και των Dominik La Capra και Hayden White από την αντίπερα όχθη του Ατλαντικού.¹ Κείμενα που αποτυπώνουν ορισμένες από τις τότε νέες μεθοδολογικές κατευθύνσεις της διανοητικής ιστορίας (intellectual history) και που, όπως παρατηρούσε η Έφη Γαζή, δηλώνουν έναν επίμονο μεθολογικό πλουραλισμό στον χώρο.² Το τρίτο κείμενο είναι ένα αυτούσιο κεφάλαιο από το βιβλίο του Hayden White, *The Content of the Form. Narrative*

Discourse and Historical Representation,³ το οποίο στην μετάφρασή του από τον Γ. Κόκκινο τιτλοφορείται «Το πλαίσιο αναφοράς του κειμένου: μέθοδος και ιδεολογία στη διανοητική ιστορία».⁴ Όμως το αίτημα μετάφρασης του έργου του παραμένει, μιας και δεν είναι δυνατή η συλλογική οικειοποίηση και «κατάκτησή» του αν δεν μεταφερθεί στην ελληνική γλώσσα. Το 2008 το ελληνικό κοινό είχε την ευκαιρία να ακούσει τον Η. White στο πλαίσιο του διεθνούς συνεδρίου «Η ιστορία ανάμεσα στον αναστοχασμό και την κριτική», μια συνδιοργάνωση του περιοδικού *ιστορείν/historein*, της Διεθνούς Επιτροπής Ιστοριογραφίας και Θεωρίας της Ιστορίας (International Commission of Historiography and Theory of History) και του Ιστορικού Αρχείου του Πανεπιστημίου Αθηνών. Η ανακοίνωσή του είχε τον τίτλο «The Practical Past». Μέρος της δημοσιεύτηκε στον ημερήσιο Τύπο και αργότερα, το 2010, το περιοδικό *ιστορείν/historein* συμπεριέλαβε το πλήρες κείμενο της ανακοίνωσης μαζί με ορισμένες άλλες ανακοινώσεις του ίδιου συνεδρίου.⁵ Σημεία αυτής της ανακοίνωσης επεξεργάστηκε επισταμένα η συγγραφέας. Το ζήτημα της ελληνικής επιστημονικής ορολογίας, εκείνης που μεταφέρεται από άλλες γλώσσες αλλά και τις απόπειρες ονοματοποιίας νέων όρων από Έλληνες,

αποτελεί ένα καίριο ζήτημα. Οι όροι που μεταφράζονται, δοκιμάζονται πριν καθιερωθούν. Παρατίθενται σε εισαγωγικά και επιπλέον, ακολουθεί συμπληρωματικά ο ξένος όρος σε παρένθεση στην γλώσσα του πρωτοτύπου. Η προτεινόμενη απόδοση, σε κοινή θέα, μπαίνει σε διαβούλευση. Με την ευκαιρία αναπτύσσονται σχέψεις για το περιεχόμενο των όρων, και τις αποχρώσεις μεταξύ τους. Καλλιεργείται ένας απαραίτητος ζυμωτικός διάλογος που καταλήγει κάπου που μπορεί να οδηγήσει σε συγκλίσεις, αποκλίσεις ή και διχασμούς. Οι αποδεκτοί όροι γίνονται φορείς ιδεών και επικοινωνίας. Εάν δεν έχει προηγηθεί η επεξεργασία, η απόδοση και κατανόηση του περιεχομένου τους, μετατρέπονται σε αιτίες παρανόησης, όπου άλλα εννοεί ο ένας άνθρωπος και άλλα ο άλλος ή καταβάλλεται κόπος και μερίδα καλοπροαίρετης φαντασίας ώστε να γίνει αντιληπτό το μήνυμα. Συμβαίνει η δημιουργία νέων όρων να αντλεί λέξεις και έννοιες από τα αρχαία ελληνικά ή να τις συνδυάζει με άλλες μη αρχαιοελληνικές λέξεις, προθέματα ή και καταλήξεις, με αποτέλεσμα να φέρνει σε αμηχανία την απόδοσή τους στα νέα ελληνικά. Και ακόμα, συχνά οι ίδιες οι τάσεις είναι ρευστές και δεν έχουν σαφώς οριοθετημένες παραμέτρους. Είναι υπό διαμόρφωση και τα σχήματα υπό επεξεργασία.

Για αυτό οι μελετητές και οι αναλυτές καλούνται να ορίζουν τα πεδία τους εξαρχής και με την μεγαλύτερη δυνατή σαφήνεια, έτσι ώστε η διαμεσολάβηση να ευκολύνεται. Τα δεδομένα δεν είναι πάντα δεδομένα με τρόπο οριζόντιο. Πολλές αστοχίες οφείλονται σε παρανοήσεις αυτού του είδους.

Η βιβλιογραφία (σσ. 317-331) περιλαμβάνει αδιαχώριστα μονογραφίες, στην γλώσσα του πρωτοτύπου και στην ελληνική τους μετάφραση, δημοσιεύσεις άρθρων σε επιστημονικά περιοδικά και ημερήσιες εφημερίδες, το έργο Ελλήνων και ξένων. Το ευρετήριο είναι θεματικό

αλλά λείπουν τα κύρια ονόματα που βρίθουν στο κείμενο και τις υποσημειώσεις.

Να κλείσω με μια κουβέντα για την εικόνα του εξωφύλλου. Ψηφίδες έντονων χρωμάτων και ένας έντυπος πόλεμος της πληροφόρησης περικυκλώνει από όλες τις πλευρές, σκαρφαλωμένες στον τοίχο και σωριασμένες στο πάτωμα, σχεδόν σκεπάζει μια σκεπτική γυναικεία μορφή. Νομίζω πως του ταιριάζει του βιβλίου.

ΕΛΛΗ ΔΡΟΥΛΙΑ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. *Διανοητική ιστορία: όψεις μιας σύγχρονης συζήτησης*, κείμενα των Roger Chartier, Dominik La Capra και Hayden White, μτφρ. Έφη Γαζή, Έλσα Κοντογιώργη, Γιώργος Κόκκινος, *Θεωρία και Μελέτες Ιστορίας* 16, Αθήνα, ΕΜΝΕ-ΜΝΗΜΩΝ, 1996.
2. *Ό.π.*, σ. 15.
3. Hayden White, *The Content of the Form. Narrative Discourse and Historical Representation*, The John Hopkins University Press, Βαλτιμόρη & Λονδίνο, 1985, σσ. 185-213.
4. *Διανοητική ιστορία*, ό.π., σσ. 133-179.
5. Η Κατερίνα Σχινά στο ειδικό αφιέρωμα της «Βιβλιοθήκης» της *Ελευθεροτυπίας*, 526 (31.10.2008) 17-20, μετέφρασε ένα μέρος της παρουσίασης του H. White και *ιστορείν/historein* 10 (2010) 10-19. Ακόμα, το 2008 το περιοδικό *Cogito*, 4 (2008) 57-59 είχε περιλάβει συνέντευξή του.